

Den ydre skønhed og den indre

En ny fortolkning af Ambrosius Stubs digt
Du deylig Rosen-Knop

Af Erik Sjøberg

Af den fynske digter Ambrosius Stub (1705-1758) kender vi i dag 124 digte i forskellige genrer – fra lange sørgedigte til korte epigrammer, fra lystige drikkeviser til religiøse digte. Og det er ikke udelukket, at der vil blive fundet endnu flere i fremtiden. Kun få af digtene blev trykt i Stubs egen levetid. Andre har måttet påtage sig arbejdet med at indsamle, ordne og udgive digtene. I dag findes der en hel række udgaver af Ambrosius Stubs digte.

Den første udgave så dagens lys i 1771, og for dens udgivelse stod den sjællandske præst T.S. Heiberg. Samlingen, der bar titlen »Arier og andre Poetiske Stykker af Ambrosius Stub«, indeholdt 42 digte. Med denne udgivelse blev der for første gang skabt interesse for Stubs digtning i en bredere offentlighed.

I 1780 fulgte digterens søn, Christian Stub, dette eksempel ved at udgive, hvad han kaldte »Andet, rettede og forøgede Oplag«, en samling bestående af 67 af faderens digte og småvers. Da salget af denne bog gik godt, udsendte Christian Stub to år senere et »Anhang til Ambrosii Stubs Poetiske Tanker«.

Først et par generationer senere, 1848-52, udkom der en ny udgave af Stubs samlede digte, besørget af den flittige Stubforsker Frederik Barfod. I hans udgave nåede antallet af digte op på 95. Udgifvereren forsynede digtene med noter og præsenterede Stub og hans digtning i en udførlig, 92 sider lang »Indledning«. I årene 1878 og 1879 udsendte Barfod to nye udgaver af Stubs samlede digte, dog uden den lange indledning.

I nyere tid er der udkommet to udgaver af de samlede digte: Henning Fonsmarks billigbogsudgave i 1961 og Erik Kromans tobinds-udgave, »Ambrosius Stubs Digte« – den hidtil bedste og fyldigste – i 1972. Sidstnævnte samling rummer 124 digte.

I det følgende vil jeg først kaste et blik på omtalen af Stubs digtning i litteraturen, især på kommentarerne til Du deylig Rosen-Knop. Derefter vil jeg gøre rede for og tage stilling til de vigtigste forskningsresultater og i forlængelse heraf foretage en ny analyse og fortolkning af digtet.

Du deylig Rosen-Knop lyder sådan i Erik Kromans version:

1. Du deylig Rosen-Knop!
Lad mig dig ret betragte!
Hver Mand maae dig jo agte,
Naturen har nedlagt
5. Hos dig al Konst og Prag;
De fiine farved' Blade,
Os i Uvished lade,
Om ey en ziirlig Dragt
Indtager meer end Prag;
10. De Blade gjør saa mange,
Smaa Labyrinthers Gange,
Og dufte Luften op;
Du deylig Rosen-Knop!

1. Men ak! du visnede,
I gaar saac jeg med Glæde
Dig paa dit Torne-Sæde;
Jeg brød dig af, men see!
5. I Dag du visnede;
Din friske Farve svinder;
Dit matte Rødt mig minder,
Din Herlighed forgaaer;
Din Skiønhed Ende faaer;
10. Naturens Mesterstykke;
Ach, hvor er nu dit Smykke?
I Gaar du blomstrede,
I Dag du visnede.

1. Kom, Phillis! kom og see,
Min Rose paa dig kalder;
Din Skiønhed cengang falder;
Kom, Phillis, kom og see!
5. Betragt dit Billede!
Alt hvad man deyligt finder,
De rosenrøde Kinder,
Den Mund, den Deylighed,
De Øynes Munterhed,

10. Den nette Krop og Hænder,
Som sig hvers Gunst tilvender,
Forgaaer; kom, Phillis! see!
Betragt dit Billede!
1. Een Skiønhed evig staaer,
Som ey for Tiden falder,
Og ey for Aar og Alder;
Men Evigheden naaer,
5. Een Skiønhed evig staaer;
Sec, Phillis! det er Dyden,
Stræb efter den i Tiden!
At og en deylig Aand
Sin Bolig ligne kand;
10. Lev til din Skabers Ære,
I Dyden hans at være!
Naar alting da forgaaer,
Din Skiønhed evig staaer.

I indledningen til sin udgave af Stubs digte skriver Frederik Barfod om Du deylig Rosen-Knop, at digtet »synes os at dufte langt mere af det sydlige Fyen end af det vestlige Jylland«, og heri kan man kun være enig med ham. Blandt Stubs lyriske digte henleder Barfod »fremfor alle« opmærksomheden på Du deylig Rosen-Knop, og i en note gør udgiveren rede for nogle tekstvarianter.¹

I sin afhandling om Ambrosius Stub fra 1898 vurderer Sønderjyllands historiker, A.D. Jørgensen, Stubs digtning højt. Forf. citerer og kommenterer en række digte, deriblandt de to første strofer af »den bekendte sang til rosenknoppen«.²

I 1902 skrev litteraturhistorikeren Julius Paludan om Ambrosius Stubs liv og digtning i 1. udgave af Dansk Biografisk Leksikon. Paludan fremhæver her Stubs »Fantasibegavelse og (hans) den Gang enestaaende friske Naturfølelse (»Rosenknoppen«, som dog skæmmes af uheldige Rim, »Den kjedsom Vinter gik sin Gang«). Nogen egentlig fortolkning af digtet indlader forf. sig ikke på.

Julius Paludans fagfælle, Vilhelm Andersen – »Filolog – Historiker – Digter, Bærer af de ypperste nationale Traditioner – og tillige den sidste klassiske Humanist« (Paul V. Rubow) – tegnede samme år Et Omrids af Skønhedsfølelsens Historie i dansk Digtning.³ I denne afhandling ser

Andersen bl.a. nærmere på Stubs rosenarie og finder i digtets første strofe intet mindre end en hel smagsforandring: digteren har ved at betragte rosen gjort den opdagelse, at det »sirlige«, dvs. det yndefulde, er smukkere end det pragtfulde, det prangende. I sin og Carl S. Petersens danske litteraturhistorie fra 1934 gentager Vilh. Andersen denne fortolkning og vurdering af digtet.⁴ Jeg vil senere vende tilbage til Andersens udlægning af Du deylig Rosen-Knop, som har været grundlæggende for forståelsen af digtet helt op til nutiden.

I 1906 udgav Peter Lauritsen den første folkelige bog om Ambrosius Stub – det første bind i serien »Danske Mænd«.⁵ Den yderst beskedne bog indeholder en kortfattet biografi af Stub og en lille, kommenteret citatsamling af stubske digte, udvalgt med særligt henblik på unge læsers kristelige opdragelse. Du deylig Rosen-Knop nyder her den ære at blive aftrykt i sin helhed – p.g.a. digtets »udmærket gennemførte Anvendelse som Livsmoral«.

Pædagogen og politikeren Herman Trier interesserede sig for Ambrosius Stubs digtning. I 1912 udgav han den smukke, lille bog, »Ambrosius Stub. Udvalgte Digte med Indledning og Noter«. Karakteristisk for Triers beskedenhed er det, at man først på bagsiden af titelbladet finder oplysningen »Ved H. Trier«.

I sin indledning giver Herman Trier et rids af digterens livshistorie og en beskrivelse af Stubs personlighed og det særegne ved hans digtning. Sidst i indledningen omtaler Trier digtenes overlevering og udgivelsen af dem. De udvalgte digte har han »i alt væsentligt« aftrykt efter Frederik Barfods udgave fra 1848-52. Af andre kilder til oplysning om Stubs liv og digtning nævner udgiveren A.D. Jørgensens afhandling fra 1898.

Du deylig Rosen-Knop er i Herman Triers bog trykt »paa Nutidens Maade«, dvs. med den retskrivning, der var gældende i 1912, og også tegnsætningen er moderniseret. Trier mener – ligesom Barfod – at man ikke kan tale om nogen retskrivning i Stubs digte, og han nærer intet ønske om at gøre sin bog til en »strengt videnskabelig Udgave«. I noterne til digtet finder man nogle få ordforklaringer.

Herman Trier opfatter Du deylig Rosen-Knop som et naturligt:

Der er Friskhed i Ambrosius Stubs Naturlæde, og selv om de Digte, i hvilke han besynger Naturen, munder ud i en moralsk Anvendelse af Naturbilledet, saa er det i Virkeligheden dog næppe for dennes Skyld, han har digtet. Aarhundredets Opfattelse af Digtekunsten som en belærende Pegepind har ikke ene i Holbergs Ko-

medier hængt en moraliserende Epilog bag Digterværket og bildt Digteren ind, at han kun har skrevet dette af Hensyn til den nyttige Tendens.

Med denne kommentar (s. 25) rammer Trier ved siden af. Der kan, som det vil fremgå af min analyse af digtet, ikke være tvivl om, at det fremtrædende didaktiske islæt i digtet er andet og mere end en påhængt, moraliserende »epilog«. Digteren har ikke ligget under for den af Trier antydede indbildning, da han skrev digtet om rosenknoppen og Phillis.

Et af de fyrré kapitler af dansk digtekunsts historie i Hans Brix' bog »Danmarks Digtene« (1925-26) handler om Ambrosius Stub og hans digtning.⁶ Brix citerer her brudstykker af 1. og 3. strofe af »den berømte arie om rosen«; men forf. må desværre konstatere, at ariens første strofe er »skadelidt« i formen, og at strofens indhold er »forvansket«. Ifølge forf. er det linierne 4 og 5, det er galt med. Hans Brix mener, at digteren i første strofe ikke tillægger rosenknoppen pragt, men »sirlighed«. På dette punkt følger han altså Vilh. Andersen. Forf. underbygger sin opfattelse med en henvisning til Holbergs komedie Jacob von Tyboe: »Jomfruen spørger, om hun er smukkest med snørliv på eller i løst hængende adrienne«; hendes pige svarer, at hun foretrækker en naturlig skønhed for en kunstig. Henvisningen til Holberg har Brix også fundet i Vilh. Andersens ovenfor omtalte afhandling fra 1902 (hvor der har indsneget sig et par små fejl: Jacob von Tyboe III,1 skal være III,2, og Holbergs epistel nr. 503 er nr. 502).

Nogle få år senere udgav Hans Brix lyrikantologien »Dansk Lyrik gennem tre Aarhundreder«, hvor et fyldigt kapitel er viet Ambrosius Stubs digtning.⁷ Blandt de her aftrykte digte finder man Du deylig Rosen-Knop. I sin introduktion til digtet skriver forf. (igen), at denne »overmaade bekendte Arie (..) er skadelidt i Overleveringen«. Hans Brix har derfor »rent forsøgsvis« rettet et par steder i teksten. Disse rettelser må læseren selv finde, da Brix ikke oplyser noget om, hvor i teksten han har rettet.

Som det kunne forventes, har udgiveren udskiftet linierne 4 og 5 i første strofe med to nye vers: »Naar Sol dig lukker op, / Du dejlig Rosen-Knop!«. Derudover har Brix foretaget følgende rettelser i digtet: i første strofe er »farved'« (vers 6) rettet til »farvet«, i anden strofe har Brix udskiftet »Din« (vers 8) med »At« og »Din« (vers 9) med »Og«. I tredje strofe er verset »Den Mund, den Deylighed,« blevet erstattet af linien »Den Mund, der smile veed,«. Hans Brix' tekstgrundlag er Christian

Stubs »Anhang« fra 1782, hvor den unge kvindes hyrdindenavn, Phillis, er blevet fjernet af udgiveren. Ortografien og tegnsætningen er Brix' egen. Forf.s tekstrettelser har næsten ført til en omskrivning af digtet.

Under overskriften *Spredte Bemærkninger til nogle af Stubs Digte* skriver Hans Brix i bogen »Analyser og Problemer« I, 1933 kort og godt om *Du deylig Rosen-Knop*:

Overleveringen af første Vers er uhjælpelig korrumpet, paavist i
»Danmarks Digtere« S. 108. Linjerne
Naturen har nedlagt
hos dig al Kunst og Pragt
kan ikke være rigtige.⁸

Ordene om den uhjælpelige korrumpet af første strofe forekommer at være lidt overdrevne, når man har læst Brix' gennemrettede version af digtet i hans lyrikantologi. Men i 1933 har forf. åbenbart ikke ønsket at granske mere i denne sag; han nøjes med en henvisning til et tidligere arbejde.

Anderledes grundigt går Hans Brix til værks i sin sidste bog, monografien »Ambrosius Stub« (1960), hvor han vender tilbage til sine tidligere problemer med *Du deylig Rosen-Knop*.⁹ I kapitlet *Rose og Lilje* indleder forf. veloplagt sin analyse af digtet (og Frederik Barfods digt nr. 45 – Brix bruger Barfods udgave af Stubs digte) med en salut, rettet mod de naive fortolkere af Stubs digte, der har gjort digteren til en erotiker. Og han fortsætter: »Ogsaa rosenknoppens arie har maattet holde for. I den varer digteren den smukke pige om forgængeligheden af hendes jordiske ynder. Det er koldskaal med ske«.

Brix fortsætter her, hvor han slap i 1933: »Første vers er i uorden«. Denne uorden gør forf. sig stor umage med at påvise og bøde på. Han opdager ved nærmere eftersyn også nogle fejl og mangler ved 3. og 4. strofe – kun 2. strofe synes at finde nåde for hans kritiske blik. (Ordene »I vers 2 mener jeg, at en fejl foreligger« er en sjuskefejl fra Brix' side. Der skal stå vers 3, og med vers mener forf. strofe.) Jeg vil i det følgende se nærmere på Hans Brix' forskningsresultater, bl.a. fordi de har påvirket flere udgivere af Stubs digte.

Th.A. Müller skildrer i sit bidrag til »Festskrift til Kristian Erslev« (1927) *Ambrosius Stubs liv og personlighed*.¹⁰ Forf. gør ikke meget ud af Stubs digtning. Han er måske en af dem, som Brix sigtede til, når han talte om naive fortolkere af stubske digte, for Müller skriver lidt om Stubs »erotiske Digte«. Om *Du deylig Rosen-Knop* noterer forf. blot, at digtet

er et udtryk for Stubs rene og ubevidste glæde ved naturen. I 1942 skrev Th.A. Müller digterens biografi til 2. udgave af Dansk Biografisk Leksikon. Heller ikke her er der ofret mange ord på Stubs forfatterskab: han dyrkede de gratis glæder: »Foraaret, en Roses Skønhed og især Musik og Sang«. Stubbiografien i 3. udgave af Dansk Biografisk Leksikon (1983) er skrevet af Marie Hvidt på grundlag af Th.A. Müllers artikel i 2. udgave. I artiklen omtales Du deylig Rosen-Knop ikke.

De forskellige forfatters bidrag til Stub-forskningen blev naturligt nok udnyttet i kommentarerne til de litterære tekster i Falkenstjerne og Borup Jensens tidligere meget anvendte gymnasie-lærebøger. I kommentarerne til Du deylig Rosen-Knop finder man bl.a. følgende forklaringer: »om ey en ziirlig (net)¹¹ *Dragt indtager meer end Pragt*; Gennembrudstanken i Tiden, som Holberg havde banet Vej for: Sansen for det enkle og naturlige i Modsætning til det prangende. – *indtager*, virker indtagende«. ¹² Som det kunne forventes, henvises der i kommentarhæftet til Vilh. Andersens ovenfor omtalte afhandling om skønhedsfølelsens historie i dansk digtning fra 1902.

I 1947 udgav Forening for Boghaandværk en bog med et smukt illustreret udvalg af Ambrosius Stubs digte. Blandt disse digte finder man Du deylig Rosen-Knop, som i efterskriften har fået følgende korte kommentar med på vejen: »I andre Digte røber enkelte Linjer hans Naturglæde, især første Vers om den dejlige Rosenknop«. ¹³ Digtene er her aftrykt med moderne retskrivning og tegnsætning.

I sit værk »Danmarks Digtekunst« (1947) skriver F.J. Billeskov Jansen om Stubs didaktiske digtning. ¹⁴ Du deylig Rosen-Knop og Den kiedsom Vinter gik sin gang har her fået den fyldigste omtale. Forf. finder, at de tre første strofer af Du deylig Rosen-Knop hænger fast sammen, og at »Dobbeltbeskrivelsen« af den blomstrende og den visne rose foregriber »sit menneskelige Sidestykke«. Overgangen til den sidste strofe betegner Billeskov Jansen derimod som »vanskeligere«, og han peger på det pudsig i, at Stub i en anden vise drager en helt anden konklusion af præmisserne i de to første strofer, nemlig den, at livet bør leves, før skønheden falmer!

I 1963 optog F.J. Billeskov Jansen et lille udvalg af Stubs digte i sit store værk »Den danske Lyrik«. ¹⁵ I sin korte introduktion til disse digte tildeler udgiveren Du deylig Rosen-Knop førsteprisen blandt Stubs digte: »Hans lyrik når sit højdepunkt i rosenarien: Du deylig Rosen-Knop, hvor beskrivelsen af rosens og kvindens lige forgængelige yndigheder går sammen i et uopløseligt billede«.

Året efter bidrog Billeskov Jansen til »Dansk Litteratur Historie« med bl.a. et kapitel om rokokko og pietisme, den periode, hvor Stubs digtning hører hjemme. Forf.s glæde over Du deylig Rosen-Knop er usvækket: arien om rosenknoppen og Den kiedsom Vinter gik sin gang betegner han som Ambrosius Stubs to mesterværker. Litteraturhistoriens beskrivelse af Du deylig Rosen-Knop er stort set den samme som i de to foregående værker.

I 1951 foretog Niels Elkjær en komparativ analyse af nogle Stub-digte og enkelte af digtene i H.J. Graaes samling af arier og sange, udgivet af T.S. Heiberg i 1773.¹⁷ Du deylig Rosen-Knop sammenlignes her med Graaes anonyme vise nr. 97, hvis 3. strofe har linierne:

Dyd tæres ey af Alder,
Dens Blomster ey affalder,
Dens Skønhed ey forgaar;
Men Dyden altid staaer.

Niels Elkjær mener, at »den udhævede Linie indeholder Rosenariens Billede og Idé i en Nøddeskal«, og forf. er ikke i tvivl om, at der må være en forbindelse mellem de to digte. Men om dens art, tilføjer han, kan der kun gisnes. Det er dog ikke blot den udhævede linie, der minder meget om Du deylig Rosen-Knop – det gør alle fire linier.

Som nævnt besørgede Henning Fønsmark i 1961 en ny udgave af Ambrosius Stubs samlede digte. Du deylig Rosen-Knop er her aftrykt med Hans Brix' rettelser af tre linier i første strofe. Tegnsætningen er moderniseret, og det samme gælder enkelte ord.¹⁸

Brix' mange indvendinger mod de bevarede stubske digtes tekst og hans forslag til forbedringer, fremført med fynd og klem i monografien »Ambrosius Stub« (1960), fremkaldte dog også hurtigt protester. Jørgen Ottosen reagerede på dem med en kritisk artikel i Danske Studier 1962.¹⁹ Ottosen diskuterer her en række af Hans Brix' konjekturer til forskellige Stubdigte, men anvender særlig megen energi på at kritisere Brix' analyse af digtet om rosenknoppen. Da jeg vil præsentere og diskutere Jørgen Ottosens argumentation imod Hans Brix, før jeg selv analyserer digtet, skal den ikke omtales nærmere her.

I rækken af forskere, udgivere og skribenter, som har beskæftiget sig med Ambrosius Stub, må historikeren Erik Kroman nævnes. Han har nemlig påtaget sig den krævende opgave at besørge en ny, kritisk udgave af Stubs samlede digte, der som nævnt udkom i 1972.²⁰ Frederik Barfods

udgave fra 1848-52, der i sin tid betegnede et betydeligt fremskridt, trængte til en tidssvarende afløser. Endnu i 1960-62 benyttede Hans Brix, Henning Fonsmark og Jørgen Ottosen Barfods udgave, som i dag må anses for at være forældet.

I sin 63 sider lange og grundige indledning til digtsamlingen nævner Erik Kroman nogle digte, som han mener, at Stub må have skrevet med sin kone, Mette Cathrine (født Schousboe) i tankerne. Blandt dem finder man »det berømte Digt Du deylig Rosen-Knop«, der altså her dateres til et af årene omkring 1735, det år, da Ambrosius Stub og Mette Cathrine Schousboe blev gift.

Peter Søby Kristensen har i bogen »Exempler« (1978) helliget Stub et kapitel med et analyseeksempel.²¹ Forf. mener, at Ambrosius Stub, inspireret af engelske naturskildringer, har introduceret forestillingen om naturen som et digterværk i dansk digtning og dermed foregrebet Ewald og Oehlenschlägers ide om naturdigteren som guddommelig. Som eksempel herpå har forf. valgt at analysere Den kiedsom Vinter gik sin gang. Du deylig Rosen-Knop omtaler han ikke.

Den nyeste danske litteraturhistorie fra 1980'erne behandler Ambrosius Stubs digtning i to afsnit i to forskellige bind.²² I 3. bind, Stænderkultur og enevælde 1620-1746, finder man en kortfattet beskrivelse af Stubs kristelige alderdomslyrik fra Ribetiden 1752-58, og i 4. bind, Patriotismens tid 1746-1807, gives der et rids af digterens liv og en redegørelse for hans tidligere, verdslige digtning. I det sidstnævnte afsnit kommenteres Den kiedsom Vinter gik sin gang som et eksempel på den nye naturfølelse, som Stub indførte i dansk digtekunst. Du deylig Rosen-Knop nævnes ikke.

I 1993 udgav Hans Henrik Jacobsen bogen »Digtere i Odense«. I denne bog fortæller forf. om en række digtere, der har haft tilknytning til Odense, og bringer prøver på deres litterære arbejder, skrevet i eller med motiver fra denne by. Jacobsens formål med bogen er at søge svar på spørgsmålene: »Hvad gav Odense disse digtere, og hvad gav de Odense?«. Blandt de ni digtere, som forf. skriver om, optræder Ambrosius Stub, der gik i latinskole i Odense, og som senere i sit liv slog sig ned i byen i en kortere årrække.²³

Som det første digt i rækken af prøver på Stubs »odenseanske« digtning har Hans Henrik Jacobsen aftrykt Du deylig Rosen-Knop efter Kromans tekst og (heldigvis) uden rettelser eller moderniseringer. Forf. mener, at digtet kan være skrevet i Langsted, på Tåsinge »eller måske snarere i Odense«. Han antager ligesom Erik Kroman, at det er skrevet til

Stubs hustru, Mette Cathrine. Da familien Stub først slog sig ned i Odense i 1742, er Du deylig Rosen-Knop næppe skrevet i Odense. Om digtets indhold skriver Jacobsen bl.a., at »Stub fordyber sig i rosens form og duft og hæfter sig ved dens blade«. Pigen Phillis er den rose, der har inspireret ham til at skrive digtet, hvis tema er kærlighed »- ikke den ydre, men den indre«. Man undrer sig over, hvad »ydre« og »indre« kærlighed er for noget!

I sin pædagogisk anlagte bog »Digte. Læs og forstå« (1993) har Asger Schnack som det første af en række kronologisk ordnede digte af forskellige lyrikere valgt at præsentere og analysere Stubs rosenarie. Digtet er trykt med den oprindelige ortografi og tegnsætning under overskriften Rokoko – den labyrintiske skønhed.²⁴

Schnack skriver i sin analyse af digtet, at digteren i 3. strofe vender sig mod en pige, som han kalder Phillis, sammenligner hende med rosen »og slår fast, at hun ligesom rosen ikke lever evigt«. Det er ikke den kendsgerning, at Phillis engang skal dø, det lyriske jeg her taler om. Jeg'et belærer pigen om, at hendes skønhed ligesom rosens »engang falder«, med tiden »forgaaer«. Om 4. strofe skriver forf., at digteren her siger, at hvis man lever dydigt efter Skaberens lov »vil man kunne leve evigt«. Det kunne se ud, som om Asger Schnack i de to citater er kommet til at modsige sig selv. Og det er ikke det evige liv, jeg'et på visse betingelser stiller den unge kvinde i udsigt.

I Klaus P. Mortensens bog »Himmelstormerne. En linje i dansk naturdigtning« (1993) skulle man tro, at der var ofret et par ord på Du deylig Rosen-Knop, men digtet omtales ikke. Derimod har forf. interesseret sig for Den kiedsom Vinter gik sin gang, fordi dette digt efter hans mening illustrerer forestillingen om den jordiske kærlighed som en del af Guds orden.

Stubafsnittet i bogen synes skrevet uden brug af nyere litteratur om digteren.²⁵ I litteraturlisten nævnes Frederik Barfods gamle udgave af Stubs digte fra 1848-50, men ingen af de to udgaver fra det 20. århundrede. Om Den kiedsom Vinter gik sin gang siges det, at dette digt »formodentlig (er) skrevet i den sidste del af hans liv, dvs. op mod hans dødsår 1758«. I moderne Stubforskning dateres digtet af gode grunde til Stubs første ophold på Valdemarsslot 1738-41. Ambrosius Stub omtales af Klaus P. Mortensen som »ludfattig huslærer«. Adjektivet er velvalgt, substantivet en misforståelse.

Og for nu at tage det hele med: forårsariens tre (ikke fire) sidste linier – »Jeg tør maaskee / Vel faae at see / Min Vinter blive til en Vaar – i

Aar.« – er nok mere jordnært tænkt, end Mortensen fortolker dem: »På samme vis som vinter bliver til vår og alting liver op, sådan vil den forestående død blive fulgt af opstandelsen«. Stub var under sit første ophold på Tåsinge en yngre mand i trediveerne, der ikke gik rundt med døds-tanker – han havde næringsсорger.

Endnu en folkelig – og illustreret – bog om Ambrosius Stubs liv og digtning udkom i 1994. Det drejer sig om Poul A. Jørgensens »En spurv i tranedans«. Blandt de stubske digte, der præsenteres her, er Du deylig Rosen-Knop.²⁶ Ligesom Henning Fonsmark har forf. valgt at indsætte tre nye vers i første strofe efter Brix' forslag. Det er digtet bestemt ikke blevet bedre af. Beklagelig er også den skødesløshed med både ortografi og tegnsætning, der skæmmer aftrykket. Her står »lukke op« for »lukker op«, »I dag« for »I Dag«, »Ach, hvor er dit Smykke?« for »Ach, hvor er nu dit Smykke?«, »engang« for »eengang« og »deylig« for »deyligt«. Det er synd for digtet – og for læserne.

Efter denne oversigt over omtalen af Stubs digtning i litteraturen med særligt henblik på Du deylig Rosen-Knop skal jeg nu se nærmere på de vigtigste fortolkninger af dette digt i Stublitteraturen. Jeg vil begynde med Hans Brix' forskellige bidrag, inddrage Jørgen Ottosens kritik af Brix og slutte med Vilhelm Andersens fortolkning af Du deylig Rosen-Knop. Til disse tre forfatteres arbejder er der tidligere henvist i noterne.

»Mange digtere har digtet om roser og piger, men *Rosenarien* er noget for sig«, skriver Hans Brix i sin bog »Danmarks Digtere« (1925-26) og røber hermed sin fascination af denne stubske aric. Brix hævder, som før nævnt, her, at digtets indledende strofe er skadlidt. Den har for det første formelle fejl – linierne 5 og 13 gentager ikke linie 1, og linie 4 rimer ikke på disse linier – og for det andet er strofens indhold forvansket, fordi Stub netop ikke – som der står i versene 4 og 5 – tillægger rosen pragt, men (ifølge versene 8 og 9) »sirlighed«.

Overbevisende er forf.s argumentation ikke, dels fordi Stub ikke slavisk følger de vedtagne strofeformer og ikke uden undtagelse skriver og rimer korrekt, dels fordi det indholdsmæssige argument forudsætter en ganske bestemt forståelse af de seks relevante verslinier (4-9). Det er derfor lidt af en flothed, når Brix i bogen »Analyser og Problemer« I (1933) bemærker, at han har påvist første strofes mangler i »Danmarks Digtere«.

Derimod kan man ikke beskyldte Hans Brix for, at han har gjort for lidt ud af analysearbejdet i monografien »Ambrosius Stub« fra 1960. Når

denne Brix' nyeste og grundigste analyse af Du deylig Rosen-Knop nu skal diskuteres, vil det nok være hensigtsmæssigt også at lade hans kritiker, Jørgen Ottosen, komme til orde.

Hans Brix indleder sin analyse med en irettesættelse af digteren: »dette, at *Naturen* skulle nedlægge *Konst* i sin udførelse af rosen synes mindre betænksomt«. Jørgen Ottosen finder ikke denne kritik rimelig: kunst betyder kunnen, evne, skriver han »og ikke nogen modsætning til natur«. Ordet »kunst« betegner dog normalt det modsatte af det naturgivne og bruges især om menneskelig virksomhed i modsætning til naturen og dens kræfter (ODS). Ottosen minder om, at Stub i vers 10 i anden strofe kalder rosen »Naturens Mesterstykke«, og han citerer et par vers i et andet Stubdigt; men som argumenter imod Brix' opfattelse er citaterne ikke egnede, for i dem begge mangler det ene led, nemlig »kunst«. Det er dog ubestrideligt, at udtryk som »Naturens Mesterværk«, »Skaberens Mesterstykke« og altså »Naturens Mesterstykke« anvendes i første del af 1700-tallet.

Ordene »Konst« og »Mesterstykke« i henholdsvis første og anden strofe er billedlig tale, begreber, der er overført til rosen fra menneskeverdenen. At naturen har nedlagt al kunst og pragt i rosenknoppen, må betyde, at den fremtræder som et pragtfuldt kunstværk, den er et pragtstykke, skabt med stor kunstfærdighed. Naturen må i dette digt opfattes som ensbetydende med Gud som skaberens, mens Gud i Den kiedsom Vinter gik sin gang optræder som forsynet, som den, der opretholder alt det skabte. (I en anmeldelse af den første udgave af Ambrosius Stubs digte fra 1771 finder anmelderen, at alle digtene »ere Fostre af det sindrigste poetiske Geni, som Naturen selv havde dannet til Poesien« (Frederik Barfods indledning til digtsamlingen, s. LXXVIII)). Hans Brix er lidt pedantisk, når han laster Stub for denne »fejl«.

Brix ser nu som før en alvorligere mangel ved linierne 4 og 5 i første strofe: de bryder det mønster i digtet, at linierne 1, 5 og 13 skal være enslydende. Forf. indrømmer dog, at der i flere tilfælde »kan (...) være lidt vaklen i formen hos Stub«. Alligevel mener han, at »af digtets fire strofer (er) de fire sidste omtrent regulære, kun i vers 3 er en mindre forskydning«. Brix' formuleringer er undertiden lidt uklare: ordene »strofe« og »vers« bruges som synonyme, og ordene »de fire sidste« i citatet skal selvfølgelig være »de tre sidste«. Enhver kan med et hurtigt blik på digtets tredje strofe forvise sig om, at her er tale om noget helt andet end »en mindre forskydning«. 5. linie er det særlig galt med ifølge Hans Brix. Den »bryder baade rimet, stilen og meningen«. Med denne kritik

gentager forf. sine indvendinger mod første strofes form og indhold i værket »Danmarks Digtere«; men det bliver påstanden ikke rigtigere af.

Jørgen Ottosen har let spil, når det gælder om at vise, hvor urimelig Brix' kritik af strofens form er. Han viser overbevisende, at digtets fire strofer netop ikke er strengt regelmæssige i deres opbygning.

Noget overraskende fortsætter Hans Brix sin kritik af første strofe således: »Men rimene i første vers har lidt skade, fra linje 2 til 11 er de enstonige, og de tre par er gentagelser«. Med det enstonige sigter forf. formodentlig til, at vokalen a forekommer i alle de nævnte liniers rime-de ord. Men er det ligefrem en skade? Man kunne med nok så god grund anse det for et lydæssigt raffinement. Og mon andre end Brix er i stand til at finde mere end to par rimord, der er »gentagelser«. Jørgen Ottosen har ikke kommenteret denne kritik af strofens rimord; men han viser i en anden sammenhæng, at Stub ikke går af vejen for at bruge »matte« gentagelser eller at skrive mindre »korrekt«. Ottosen mener, at vi står os ved at acceptere, at sådan skrev digteren nu en gang – en rimelig konklusion.

Hans Brix' næste anke over den arme strofe er denne:

Endvidere er linje 3: »*Hver Mand* maae dig jo agte« vistnok skamferet. Han (digteren) er alene med blomsten, som forrige linje »Lad mig dig ret betragte« viser – cfr. i de tre sidste vers: »Din Skiønhed« – »Din Skiønhed« – »Een Skiønhed« og »Din Skiønhed evig staaer.

(Oprensningen kunne have været suppleret med endnu en gang »Een Skiønhed«.)

Brix' antagelse er mærkværdig; for hvad skulle der dog være i vejen for at bruge de rosende ord, der er brugt i linie 3, om blomsten, selv om digteren er alene med den. Han kan sagtens sige eller tænke om rosenknoppen, at den er et så dejligt syn, at enhver må lægge mærke til den og beundre dens skønhed. Det gøres dermed indiskutabelt, at denne blomst er noget ganske særligt. Hans Brix har tilsyneladende ikke noget at indvende imod, at strofens 7. linie lyder: »Os i Uvished lade« og ikke »Mig i Uvished lade«, og at der i tredje strofes 11. vers står: »Som sig hvers Gunst tilvender« og ikke »Som sig min Gunst tilvender«. Jørgen Ottosen har heller ikke kommenteret denne luftige brixske argumentation.

Forf. vender så tilbage til sit egentlige problem:

Værst er det dog med linje 4 og 5 i første vers:

Naturen har nedlagt

Hos dig al Konst og Pragt

De er tydeligt gjort paa grundlag af de følgende, linje 8 og 9, for at dække lakunen:

Om ey en ziirlig Dragt

Indtager meer end Pragt.

Hvad det er for en lakune, Brix her taler om, er ikke godt at vide. Jørgen Ottosen har følgende kommentar til forf.s formodning: »på den ene side hævder han jo at de (linierne 4 og 5) strider mod disse linjer (8 og 9), men samtidig skal de være »gjort paa grundlag af« dem! Det er svært at se meningen med dette ræsonnement«. Ja, det er meningsløst.

Hans Brix fortsætter sine betragtninger over strofens indhold ved at vende sig mod Stubs samtidige, Holberg:

Dette linjepaar (8 og 9) sammen med det forrige viser en klar overensstemmelse med anden scene i 3. akt af *Jacob v. Thyboe*, muligt ubevidst fra Stubs side. *Lucilia* spørger *Pernille*, om hun er smukkere, naar hun er snøret, end naar hun gaar i sin adrienne. – *Pernille* svarer:

»Min Allerkiæreste, I er aldrig smukkere end naar I ikke er snøret; jeg ligner en snøret Jomfrue ved en smuk Have, men en usnøret ved en angeneem Skov eller Lund; dér er en kunstig, men her en naturlig Skiønhed.«

Dette er omtrent indholdet af Stubs vers.

Hermed gentager Brix sig selv og sammenligningens ophavsmand, Vilh. Andersen. Men det bliver forf.s påstand ikke mere overbevisende af. Som det vil fremgå af det følgende, er jeg ikke enig med de to forfattere i, at Stubs strofe giver udtryk for det samme syn på skønhed som Holberg – eller rettere: som en af Holbergs personer.

Hans Brix siger videre, at Stub i det næsten samtidige digt ⁷Skal Dahlens Lillie af Foragt »lod (...) rosen bryste sig »i ald sin Purpur Pragt«, altsaa hovmodig; men her (i Du deylig Rosen-Knop) er den fremhævet i sirlig dragt – fremfor hvad der straalere i hovmod«.

Påstanden om, at rosens »sirlige« dragt fremhæves i digtet, afvises af Jørgen Ottosen, som mener, at digteren tværtimod udtrykker uvished m.h.t., hvad der er smukkeste, det »sirlige« eller det pragtfulde: »Det er

mærkeligt at se denne uvished blive til vished«. Forf. spørger, om Brix måske ubevidst har opfattet ordet »ey« i linie 8 »negativt«. Selv anser han »ey« for at være en fakultativ nægtelse, og han tilføjer, at »fænomenet« er almindeligt i det 18. århundredes sprog. Ottosen mener endvidere, at dette »ey« kan udelades uden, at meningen ændres. Men det er ikke rigtigt – hvad jeg om lidt skal vise.

Strofens ord om digterens uvished m.h.t., hvad det skønne er »har derimod Vilhelm Andersen set meget fint«, skriver Jørgen Ottosen, idet han henviser til og citerer denne passage i Vilh. Andersens litteraturhistorie fra 1934:

Imod denne Smag fra Enevældens første Tid, hvorefter Pragt er det samme som Skønhed, vender Stub sig og spørger paa sin Maade (..), om ikke det skønne tværtimod er det simple og naturlige, og lader Spørgsmaalet, *skønt han selv er uvis om Svaret*, paa den nydeligste Maade besvare sig selv med det duftige og aandige Billede af den yndige Blomst.

Ottosen har ladet sig vildlede af den ledsætning i citatet, som han (uden at gøre opmærksom på det) har fremhævet. For en digter, der lader et spørgsmål besvare sig selv med de følgende verslinier, kan naturligvis ikke have været usikker på svaret. »Modsætningen ziirlig Dragt : Pragt kan hvad idéindholdet angår kun udlægges som Vilh. Andersen gør«, fortsætter Jørgen Ottosen. Men heri har han ikke ret – hvad jeg skal vise i det følgende.

Hvad Hans Brix kalder »restaureringen« af linierne 4 og 5 – dvs. den ældste overleverede teksts ordlyd – betegner han som slet: »Rimene ødelagt og indholdet om *kunst* og *pragt* hos den beskedne rosenknop en taabelighed«. Jørgen Ottosen kan ikke acceptere denne negative karakteristik af disse to linier. Forf. gør opmærksom på, at rosen ingen steder i strofen kaldes beskeden, og han mener, at forskellen på »sirlighed« og pragt »er en forskel mellem to *forskellige* former for *skønhed*« ved den samme rose.

Hans Brix kommer nu med et forslag til, hvordan der kan bødes på »den slette restaurering« af linieparret:

De tre ødelagte linjer kan omtrent have lydt:

Og paa din Skiønhed agte,

Naar du dig lukker op,

Du deylig Rosenknop,

Knoppen ses jo først, senere fuldt udsprungen, og siden visnende.

Man kan ikke fortænke Jørgen Ottosen i, at han reagerer på Brix' ændringsforslag med følgende kommentar: »Det er ufatteligt at man har taget dette forslag alvorligt, men det er indsat i Fonsmarks udgave!«. Og i Poul A. Jørgensens aftryk af digtet fra 1994, kan det tilføjtes. Den seneste udgiver af Stubs digte, Erik Kroman, kunne ikke acceptere Brix' forslag: »Rettelsen er dog ikke mulig, da der er Tale om en afbrudt Rosenknop«. Jørgen Ottosen ræsonnerede på samme måde i 1962: knoppen »ses faktisk ikke fuldt udsprungen«.

Som det ses ovenfor, taler Hans Brix nu om »tre ødelagte linjer«. Tidligere gav han kun udtryk for en vis tvivl m.h.t. 3. linies ægthed (den er »vistnok skamferet«). Fra den ene side til den anden forvandles denne tvivl åbenbart til vished. Det er for øvrigt interessant at se, at Brix i 1960 ikke er tilfreds med sin egen rettelse af strofens 4. vers i Lyrikantologien fra 1928-30. Dengang rettede han linien til: »Naar Sol dig lukker op«; nu lyder hans forslag: »Naar du dig lukker op«. Sine andre rettelser i antologiens version af Du deylig Rosen-Knop (se ovenfor side 124) har forf. helt opgivet.

På ét punkt er Hans Brix blevet klogere, siden han i mellemkrigstiden udgav »Danmarks Digtere« og Lyrikantologien: dengang benyttede forf. Christian Stubs udgave af faderens digte fra 1782 som tekstgrundlag; nu erkender han, at teksten i Graaes »Arier og Sange« I fra 1773 må anses for at være den mest originale, om end altså – efter Brix' mening – i høj grad korrumpere eller skamferede.

Hans Brix mener, at Stubs digt Skal Dahlens Lillie af Foragt, der i Frederik Barfods samling er anbragt lige efter Du deylig Rosen-Knop, bør placeres før sidstnævnte digt. Hans begrundelse herfor er, at Skal Dahlens Lillie af Foragt

synes at lægge op til den berømte nr. 44 (hos Barfod), Rosenarien, da man heri finder, som en slags repetition fra ovenfor omtalte nr. 45, disse to linjer:

Naturen har nedlagt

Hos dig al Konst og Pragt

hvilket stemmer med nr. 45, der nævner rosen »i ald sin Purpur Pragt«.

At disse linier er en slags repetition af det andet digts ord om en roses purpurpragt, er en alt for dristig slutning – og for øvrigt tillægger forf. jo ikke Stub selv de to linier, som han anser for at være skadelidte eller øde-

lagte. Erik Kroman har da også valgt at anbringe Skal Dahlens Lillie af Foragt to pladser efter Du deylig Rosen-Knop i sin Stubudgave, idet han har foretrukket at placere denne periodes digte i den rækkefølge, som de står i hos Christian Stub (i hans »Anhang til Ambrosii Stubs Poetiske Tanker« fra 1782).

Hans Brix' Stubmonografi er et alderdomsværk af »denne evigunge Kunstelsker og homme de lettres«, som Paul V. Rubow kalder Brix. Bogen blev den sidste i en imponerende lang række af arbejder om dansk litteratur. Brix nåede ikke at opleve og få glæde af den nye, kritiske udgave af Stubs digte – en udgivelse, som han havde efterlyst allerede i 1933.

Hans Brix skaffede det for ham besværlige problem med verslinierne 4 og 5 i første strofe af vejen ved simpelt hen at anse disse to linier for at være skadelidte eller ødelagte og selv lave nogle nye linier, der tilfredsstillede hans formelle og indholdsmæssige krav til strofen. Den løsning er ikke acceptabel for Jørgen Ottosen, som ikke vil anfægte den ældste overleverede teksts form og indhold.

Men Ottosen har det samme problem som sin forgænger: »den dubiøse modsætning«, som han kalder den, mellem udtrykket »en ziirlig Dragt« i vers 8 og de to gange »Pragt« i versene 5 og 9. Forf. mener dog, at problemet kan løses ved en ny fortolkning af første strofe:

Den dubiøse modsætning opfattes mest tvangfrit som en modstilling av den *samme* rose som knop og som fuldt udsprungen. Digteren funderer med andre ord et øjeblik over hvad der er smukkeste, rosenknoppen i en »ziirlig Dragt« hvis »fiine farved' Blade (..) gjør saa mange / Smaa Labyrinthers Gange«, eller den udsprungne rose »i ald sin Purpur Pragt«.

Men digteren kan ifølge Jørgen Ottosen ikke foretage en sådan sammenligning mellem noget konkret og nærværende (rosenknoppen) og noget blot tænkt, noget fraværende (knoppen som udsprunget rose). Vers 7: »Os i Uvished lade« opfatter Ottosen da som et digterisk udtryk for den »umulige« sammenligning. Kun derved, mener forf., bliver linierne 4 og 5: »Naturen har nedlagt / Hos dig al Kunst og Pragt« forståelige, »thi knoppen har jo blot *endnu ikke* åbenbaret *al* sin »kunst og pragt««.

Dette er formentlig en af de mest fortænkte og urimelige fortolkninger i dansk litteraturforskning. Digteren, der betaget står og betragter en dejlig rosenknop, sammenligner et øjeblik rosenknoppen og sin forestilling om den samme knop som fuldt udsprunget rose, fordi han gerne vil vide,

hvilken af dem der er smukkeste. Men en sådan sammenligning er umulig at foretage. Og når digteren taler direkte til rosenknoppen med de ovenfor citerede ord om kunst og pragt, så gælder hans ord i virkeligheden ikke rosenknoppen, men knoppen, således som han forestiller sig den som udsprunget rose. Hvis de to gange »Pragt« i første strofe refererer til rosenknoppen som fuldt udsprunget rose, så kommer også hele anden strofe til at handle om denne fantasiens rose, da digteren her bruger ord, som svarer til de to gange »Pragt« i første strofe, nemlig ordene »Herlighed«, »Skønhed«, »Naturens Mesterstykke« og »Smykke«. Sådan lader problemet sig ikke løse.

Som et kuriosum nævner Jørgen Ottosen, at der i A. Arnholtz, K. Clausen og Finn Viderø's »Festsange« (1947) findes en version af rosenarien, hvor versene 4 og 5 i første strofe lyder: »naar Sol dig lukker op, / du dejlig Rosen-Knop!«. Hertil bemærker Ottosen: »Om der er nogen forbindelse mellem denne version og Brix' forslag, vides ikke«. Der er i høj grad en forbindelse mellem sangbogens tekst og Hans Brix. Udgiverne af »Festsange« har benyttet Brix' »rent forsøgsvis« rettede version af Du deylig Rosen-Knop i bogen »Dansk Lyrik gennem tre Aarhundreder« (1928-30). Her lyder de to linier: »Naar Sol dig lukker op, / Du dejlig Rosen-Knop!«, jf. side 124 ovenfor.

Nu er tiden inde til at se nærmere på en tredje forskers, Vilh. Andersens, fortolkning af digtets første strofe. Andersen mener, at Du deylig Rosen-Knop måske stammer fra Stubs trolovestid: digtet »kan tænkes fremkaldt af Billedet af den purunge, frugtsommelige Pige: »Din friske Farve svinder – Dit matte Rødt mig minder!«²⁷ Erik Kroman daterer, som før nævnt, digtet til tiden omkring 1735 og antager også, at det hører til de digte, der er henvendt til Mette Cathrine, Stubs (senere) hustru.²⁸

Men Vilh. Andersen lægger naturligvis også vægt på den direkte inspiration fra den dejlige rose, som han formoder er en Hermose, der endnu ikke er fuldt udfoldet.²⁹ Ifølge Millar Gault og Patrick M. Synges »Dictionary of Roses in Colour«, (1971) er en rose med navnet Hermosa først blevet beskrevet i 1840, altså ca. hundrede år efter, at Stub havde skrevet Du deylig Rosen-Knop. Hermosa-rosen er ca. en meter høj og lilla-lyserød af farve. Dens blomster er ret små, halvfylde, krøllede i kanten og duftende. Vilh. Andersen har altså næppe ret i sin antagelse. Imod den taler især Hermosa-rosens lilla-lyserøde farve. Den visnede rose i digtet beskrives som mat rød – den har mistet sin oprindelige »friske (røde) Farve« (anden strofe, versene 6 og 7). I det næsten samtidige digt Skal Dahlens Lillie af Foragt optræder rosen »i ald sin Purpur Pragt«, altså som purpurrød.

Som tidligere nævnt lader Vilh. Andersen Du deylig Rosen-Knop indvarsele en hel smagsændring i opfattelsen af det skønne. I enevældens første periode var skønhed ensbetydende med pragt. Nu sker der en radikal forandring. Levende beskriver forf. i afhandlingen om skønhedsfølelsens historie i dansk digtning fra 1902, hvordan Stub gør en mageløs opdagelse, da han en dag får en smuk rose i hånden:

Lad mig dig ret betragte! – saadan siger man, naar man er ved at gøre en Opdagelse. At Skønheden er »Kunst og Pragt«, det er nu netop hvad »hver Mand« véd. Men saa kommer Opdagelsen, ikke sikkert og bydende, men »i Uvished« som et forsigtigt Spørgsmaal, om ikke det »sirlige«, d.v.s. det yndefulde, er smukkere (end det pragtfulde), og straks derpaa har han ved et Par Linjer, der netop er saa fine som en Blomst, givet en saa levende Forestilling om den æstetiske Værdi af Blomsterfinheden, det »søde og simple«, at hans Spørgsmaal paa den nydeligste Maade har besvaret sig selv. Naar saa Digtets Tema »Du dejlig Rosenknop« vender tilbage som dets Resultat, har Ordet – »dejlig« – faaet en ny Betoning, Æstetiken en ny Kategori – det yndige – og Skønhedsfølelsen et nyt Indhold.

Udbruddet »Lad mig dig ret betragte!« er snarere et udtryk for, at digtets jeg efter sit første, overraskende indtryk af rosenknoppens dejlighed nu vil studere blomsten nærmere. Jeg'et har plukket rosen og står med den i hånden. I strofen tales der ikke om, at enhver ved, at skønheden er kunst og pragt, men om, at enhver må lægge mærke til en så dejlig rose. Det forsigtigt formulerede spørgsmål er ikke udtryk for nogen virkelig uvisshed, hvad jeg om lidt skal vise. Digteren spørger ikke, om det »sirlige« er smukkere end den pragt, som rosenknoppen er udstyret med. Hvad digteren spørger om, skal jeg komme ind på i min analyse af digtet. Digtets tema er ikke »Du dejlig Rosenknop«, men modsætningen mellem ydre, forgængelig skønhed og indre, varig skønhed – som det vil fremgå af det følgende. Vilh. Andersens konklusion, at æstetikken med Stubs opdagelse har fået en ny kategori og skønhedsfølelsen et nyt indhold, bygger på tvivlsomme argumenter og må altså anses for uholdbar.

I litteraturhistorien fra 1934 gentager Vilh. Andersen sin tidligere analyse af første strofe i Du deylig Rosen-Knop. Også her tillægger han digtet epokegørende betydning: »Og med denne Vise og dette Billede bliver Aarhundredets danske Lyrik til«. I litteraturhistoriens Stubafsnit spores der ikke den ringeste påvirkning af Hans Brix' analyser af Du deylig Rosen-Knop

fra tyverne og trediverne. Brix' hårde kritik af den første strofes overlevede tekst har Andersen åbenbart ikke tillagt nogen større betydning.

Vilh. Andersens opfattelse af digtet som lidt af en revolution i æstetikens historie er aldrig blevet anfægtet. Men måske er der alligevel grund til at drage den i tvivl. Hans Brix og Jørgen Ottosen har i hvert fald ikke formået at levere tilfredsstillende fortolkninger af Du deylig Rosen-Knop. Og den stiltiende forudsætning for deres forskning har været Vilh. Andersens opfattelse af indholdet i digtets første strofe.

I det følgende vil jeg analysere hele digtet – ikke kun den tilsyneladende så problematiske første strofe – uden at tage hensyn til Vilh. Andersens traditionen, prøve at læse teksten med friske øjne. Tekstgrundlaget er aftrykket i Erik Kromans kritiske udgave af Ambrosius Stubs digte. Ligesom Hans Brix og Jørgen Ottosen regner jeg dog verslinierne fra selve digtets første linie og tæller linierne forfra i hver af de fire strofer, jf. aftrykket ovenfor side 121-122.

Du deylig Rosen-Knop består af to lige store dele. Første del udgøres af de to første strofer, hvor digtets jeg taler til og om en rosenknop. I anden del af digtet dukker endnu en person, kaldet Phillis, op. Med rosen som eksempel taler jeg et moraliserende til denne unge kvinde i de to sidste strofer.

Den indledende strofes tre første vers danner digtets optakt, hvor det lyriske jeg henvender sig til en rosenknop, som har fanget hans opmærksomhed på grund af sin iøjnefaldende skønhed. Nu vil han studere den nærmere, beskrive dens skønhed. Optaktens sidste linie, »Hver Mand maac dig jo agte«, betyder, at alle og enhver må lægge mærke til – og beundre – en så dejlig rose. I resten af strofen begrundes jeg et denne påstand.

I versene 4 og 5 beskrives rosenknoppens fuldendte skønhed: naturen har udstyret rosen med »al Konst og Pragt«, dvs. at synet af den prægtige, kunstfærdigt skabte blomst giver beskueren den samme æstetiske oplevelse som betragtningen af et stort menneskeligt kunstværk. Disse to vers er en beskrivelse af rosens *ydre* skønhed.

Fra blomstens ydre vender det lyriske jeg i strofens 2. afsnit, linierne 6-12, sine tanker mod rosens *indre*:

De fiine farved' Blade,
Os i Uvished lade,
Om ey en ziirlig Dragt
Indtager meer end Pragt;
(vers 6-9)

Rosenknoppens fine, røde blade får jeg'et til at spørge, om ikke den pragtfulde »Dragt« rummer eller indeholder noget mere herligt end denne ydre skønhed. En dragt er jo kun en ydre beklædning, et hylster omkring nogen eller noget.

Her er altså ikke, som hidtil af alle forskere antaget, tale om, at digtet sætter to forskellige former for skønhed over for hinanden som modsætninger – på den ene side det sirlige, forstået som det yndige eller yndefulde, det simple og naturlige – og på den anden side »Pragt«, opfattet som det storslåede, imponerende, prangende. Denne misforståelse kan føres tilbage til Vilh. Andersens snart hundrede år gamle afhandling fra 1902.

ODS anfører i artiklen »sirlig« (1) denne betydning af ordet: »*som er smukt udstyret, pyntet ell. (især) som p. gr. af sit udstyr; sit udseende er af en vis dekorativ virkning, som pynter; pyntelig; egl. m. særlig forestilling om pragt*«. Af eksempler herpå giver ordbogen bl.a. følgende: »(Kbh. er baade) en ziirlig Kongl: Residentz, og trefflig fortificerit. *Pflug.DP.59* [1707]. Clemens-Kirke blev Anno 1746. repareret og sat i ziirlig og god Stand. *Thurah.B.100* [1756]. *en ziirlig Dragt | Indtager meer end Pragt. *Stub.64*«.

I artiklen »Sir« (1) forklares dette substantiv således: »*pryd (1); pryddelse (1); (...) om hvad der pryder, smykker noget, ofte om pragtfulde klæder, smykker olgn.; pynt*«. De ældste citater lyder: »*Den Kongelige Ziir og Krone faar hun paa. *Kyhn.PE.13* [1701]. *Marken ene med Naturens Zir var klæd. *Holb.Metam.2.* [1726]«. En lignende betydning har verbet »sire« (ofte skrevet »zire« eller »ziire«) på Stubs tid: »*pryde; pynte; især: udsmykke; forsire*«. Af samtidige citater anfører ODS i artiklen »sire« (1) disse: »De Fornemme Ziire sig med prægtige Klæder af kostelige Smycker. *Pflug.DP.1099.* et Pallads, som var ziiret med Skilderier af alle slags Dyr. *Holb.JH.II.229* [1742]«. Svarende hertil finder man i artiklen »Sirat« (1) følgende forklaring på dette ord: »*pryd; pryddelse; sir (1); navnlig m. konkr. bet., om udsmykning, kostbare klæder, smykker olgn.*«. ODS anfører to Holberg-citater som eksempler herpå: »*(gud) Soel paa Himmelen har sat | Ey for Parade eene, | Dens Glantz ey eene er Zirath, | Men maa og Verden tiene. *Holb.Skiemt.G3'* [1722]. Skiæg, som tilforn holdtes for en Mands Zirath og Ære. *sa.Ep.II.408*«.

I Holberg-ordbogs artikel »ziirlig« (1) omtales denne betydning af ordet: »*om noget ydre, synligt: som fremtræder smukt, net, er af dekorativ virkning; køn; net; pyntelig; prydende*«. Af eksempler på denne betydning gives bl.a. disse: »under Kong Hans ... bleve ... slagne store guld og

sølv penge ziirligere end de forrige DNB605 [1729] (...) (*Commodus ville ikke*) iføre sig ziirlig og Keyserlig Purpur-Dragt Herod172 [1746]«.

I artiklen »Ziir el. Zir« anfører denne ordbog først (1) betydningen »skønhed (som egenskab)« og citatet »Jeg (: *Thalia*) glæder mig at see vor Tales Ziir forøget NPBIr [1723]«, dernæst (2) betydningen »om hvad der pryder noget el. forskønner, kaster glans over noget«. Blandt eksemplerne herpå findes ODS-citatet fra Holbergs *Metamorfoser* 2. Verbet »zire« eller »ziire« bruges ifølge Holberg-ordbog både om handling (1): »forsyne med noget prydende, udsmykkende, forskønnende« og om tilstand (2): »være til pryde for«. I artiklen »Zirat« anfører ordbogen fire betydninger, som alle har noget med udsmykning, forskønnelse at gøre. Under 4.1 »om noget konkret« finder man det citat fra Holbergs *Skæmte-Digte*, som også ODS har brugt.

Ambrosius Stub bruger ordet »Ziir« i flere af sine digte: i vers 7 i hyldestdigtet til »vor naadige Kron-Printz« fra 1745: »Lev og bliv din Kronet Herkomsts herlig Ziir«, i *Impromptu* til en Kræmmersvend, vers 2: »Thi Troskab er din Ziir« og i sidste strofe af sin *Ansøgning* til Stiftamtmand G.F. Holstein (1756): »Blev tit vel oplærd Glut sin Slegt en Ære-Stytte, / Sit Kiøn, sin Stand til Ziir, sit Fædre-Land til Nytte«. Verbet »zire« eller »ziire« anvender Stub i et par digte. I det lange digt, som han skrev i anledning af statsmanden Poul Vendelbo Løvenørns død og bisættelse i 1740, lyder linierne 29 og 30: »Da Liget nu var sat, stod selv Bellona rede, / Og zired Kisten med sit Sværd foruden Skede«, og i tredje strofe af arien *Er nogen, jeg er glæde riig står* linierne »Jeg derimod kan ziire min / Med Saft-Verk fra Bourdeoux og Rhin« (med »min« menes dragt).³⁰

Ud fra denne undersøgelse af en række relevante ords betydning på Stubs tid og redegørelsen for hans brug af nogle af disse ord må man kunne konkludere, at digteren bruger ordene »Ziir«, »zire« (»ziire«) og »ziirlig« (i *Du deylig Rosen-Knop*) med følgende betydninger:

- »Ziir«: smykke, pryde, prydelse
- »zire«: (ud)smykke, pryde, pynte
- »ziirlig«: smuk eller smukt udstyret – måske med bibetydningen prægtig, pragtfuld

To steder i digtets første strofe karakteriseres rosen med ordet »Pragt«. I artiklen »Pragt« (2) i ODS gives der følgende forklaring på dette ords betydning: »storslaaet (iøjnefaldende, ofte: prangende) skønhed; ogs. om hvad der frembringer indtrykket af en saadan skønhed«. Ordbogen giver

ingen eksempler på denne betydning fra det 18. århundrede. I sammensætninger med »Pragt« som første led betegner ordet ifølge ODS »noget storslaaet skønt ell. (i videre anv.) noget herligt, fremragende, noget, der er et pragteksempel i sin art olgn.«. Om »pragtfuld« anfører værket betydningen (2): »af en storslaaet skønhed«.

Om betydningen af ordene »ziirlig« og »Pragt« må det konstateres, at »ziirlig« måske har en lidt mere afdæmpet betydning end »Pragt«; men ovenstående viser også, at det ikke er to væsensforskellige former for skønhed, Ambrosius Stub i digtets første strofe stiller over for hinanden og – som man har ment – tager stilling til.

Men hvad så med ordet »indtager« i strofens 9. vers, vil man nok spørge. Betyder det ikke, hvad forskerne fra Vilh. Andersens tid har taget for givet, det, som er eller virker indtagende, tiltalende, som gør et behageligt indtryk på én. Nej, ODS omtaler også, i artiklen »indtage« 4.2, den betydning af ordet, som det må have i Stubs digt: »om ting: (ud) fylde ell. optage (et rum, en plads)«. Det første samtidige eksempel på denne betydning lyder: »I Bønder-Husene findes gemeenlig store Ovne, som indtage nesten dend fierte Deel af Stuen. *LTid.1725.518*«. Fra Holbergs epistler stammer et andet af ordbogens citater: »uegl.: Historier, som kand befattes paa nogle faa Blade, indtage (: fylde) heele tykke Foliaenter. *Holb.Ep.II.349*«.

Selv om betydningen af »indtage« i 1.2 drejer sig om skibe, skal det dog nævnes, at ordbogen her anfører følgende: »m. overgang til bet. 4.2, i forb. kunne indtage, (kunne) rumme, laste. (skibet var lastet) med saa meget som (det) kunde føre og indtage. *Slange.Chr.IV.238 [1749]*«.

En lignende rumlig betydning kan ifølge ordbogen »tage ind« have (artiklen »tage«, 36.7): »m.h.t. rum, plads: indtage (4.2); optage. Slig Sklavenhistorie tager den største Deel af Bogen ind. *LTid.1742.648*. Fisker (bliver) mindre, tager altsaa mindre Rum ind. *Suhm.II.78 [ca. 1788]*«.

I Holberg-ordbog finder man i artiklen »indtage« flere eksempler på denne betydning af ordet: »3 optage, udfylde, besætte (en plads) (...) 3.2 om ting: udfylde (et rum, et område)«. Af citater anfører ordbogen følgende: »unge Jomfruer ... indtage med deres 3 dobbelt skandsede Skiørte heele Gader *MTkr259 [1744]*. Man troer, at Verdens Systema efter det Begreb vi nu omstunder derom have, indtager det heele *Spatium Ep V 36*«. Med en lignende rumlig eller pladsmæssig betydning – »optage (en vis) plads i, udfylde (en bog, et værk)« – bruges ordet »indtage« ifølge denne ordbog også om tekster og (behandlingen af) emner. Af eksempler gives disse: »(Origenes') Bedrifter og Arbeide indtage en stor Deel af

dette (: *tredie*) *Seculi Kirke-Historie Kh 140* [1738]. de selsomme Tilnavne, som ... nu omstunder nogle *Fanatici* tage sig, hvilke ved deres Vidtløftigheder indtage heele Linier udi Skrifter. *MTrk44*«. Som det sidste eksempel herpå anfører ordbogen det ovenfor gengivne Holberg-citat i ODS fra Epistler II, 349.

I Holberg-ordbogs artikel »indtage« 2.3 omtales en betydning af ordet, som ganske vist angår landområder og jordstykker, men som måske alligevel fortjener at blive nævnt her: »*inddrage, indeslutte indenfor en vis grænse el. omkreds. alle dens (: Københavns) Forstæder og Hauger skulde indtages og sluttes inden for Kiøbenhavns Fortificationer DH III 157. jf.: Ivar ... begjærede ... allene saa meget Jord, som han kunde indtage med en Hæste Huud (<VedelSaxo 204: indtage vnder en Hestehud; Saxo IX5.4: quantum equino tergore complecti potuisset) DH I 65 |1732-35|*«.

Formen »tage ind« bruges også af Holberg med betydningen »*lægge beslag på, optage en plads, fylde et rum*« (artiklen »tage«, 32.7): »og tager saadan Galimathias fast det halve Brev ind, saa at man kand drukne derudi, førend man kommer til Materien *DH I 541*«.

Selv om jeg ikke tvivler på, at ordet »indtager« i første strofe af Du deylig Rosen-Knop må være brugt med betydningen rummer, indeholder, skal det nævnes, at ODS har en anden opfattelse. Ordbogen citerer nemlig versene 8 og 9 – »*en ziirlig Dragt | Indtager meer end Pragt. *Stub64*« – som det første eksempel på betydning 6.4: »*ved sine egenskaber (især: takkelighed, ynde) gøre et (ikke direkte tilsigtet) gunstigt, behageligt indtryk paa; virke saaledes paa en, at man kommer til at synes godt om, holde af vedk. person, ting ell. forhold; spec.: ved sin takkelighed, tiltalende, vindende væsen, optræden olgn. vække en til forelskelse grænsende beundring, sympati hos en*«. Denne tolkning af »indtager« er efter min mening en misforståelse, som kan skyldes Vilh. Andersen-traditionen inden for Stubforskningen.

Man studser måske lidt over brugen af ordet »indtage« med betydningen (ud)fylde, optage et rum, en plads – eller altså: rumme, indeholde; men som Erik Kroman flere gange har gjort opmærksom på i sin indledning til digtsamlingen, er Ambrosius Stubs sprogbrug »temmelig utraditionel«. ³¹

Det skal i denne forbindelse nævnes, at Stub også bruger ordet »indehave« i formen »have inde« med betydningen »*have i sig; indeholde; rumme*« (ODS, artiklen »indehave« (2)). Som eksempel på denne brug af ordet anfører ordbogen dog kun et langt yngre Drachmann-citat. Men i artiklen »inde« (1.4) finder man følgende samtidige citat: »den Mand (:

Hermann von Bremen) har det inde, som mange af os i Raadet selv maa leede efter. *Holb.Kandst.I.4*«. I Holberg-ordbog findes i artiklerne »inde« (3) og »indehav« flere eksempler på den rumlige betydning af »have inde« og »indehave«.

Af eksempler på denne sprogbrug i Stubs digte, der kan minde om anvendelsen af »indtager« i Du deylig Rosen-Knop, kan nævnes: »Hun havde sexten Sind, og sexten Siæle inde«, »Elskværdighed dit Minde / Har alt mit Hiærte Inde«, »Mit Bryst har Troskab inde« og »Hvo hielper da min arme Siæl i stand / Den søger ey hvad dette Rum har inde«. ³²

Stub kendte og brugte naturligvis det ganske almindelige danske ord »indeholde«. Han har fx anvendt det i brevet til oberstløjtnant Niels Juul af 13. december 1741: »Designationen No. 1 indeholder Resten, hvis Samling og Orden maatte finde Gunstigst Approbation – «. ³³ At digteren i Du deylig Rosen-Knop har valgt at bruge ordet »indtager«, kan skyldes rytmiske hensyn.

Når det lyriske jeg formulerer sit spørgsmål med ordene:

De fiine farved' Blade,
Os i Uvished lade,
Om ey en ziirlig Dragt
Indtager meer end Pragt;

så besvarer spørgsmålet sig selv i og med, at det stilles på denne måde, fordi ordet »ikke« (her: »ey«) i en spørgende ledsætning med »om« ifølgende Kr. Mikkelsens »Dansk Ordføjningslære« (1911/1975)

bruges ved udtryk, der betegner tvivl eller uvished (..) for at betegne, at der alligevel ventes, at noget sker, f. eks. *Jeg er i tvivl, om jeg ikke skal rejse straks* (= *Jeg er tilbøjelig til at tro, at jeg skal rejse straks*). *Ingen ved, om han ikke en skønne dag overrasker verden ved et dristigt kup* (= *Det er rimeligt nok, at han o.s.v.*). ³⁴

Digtets jeg er altså ikke i tvivl om, at rosenknoppen besidder noget mere herligt end sin ydre pragt. Vilh. Andersen tager fejl, når han fortolker det forsigtigt formulerede spørgsmål som et udtryk for digterens uvished om svaret, når han hævder, at denne uvished gælder valget mellem to forskellige former for ydre skønhed, og når han mener, at det først er linierne »De Blade gjør saa mange, / Smaa Labyrinthers Gange, / Og dufte Luften op«, der besvarer jeg'ets spørgsmål.

De lige citerede linier, versene 10-12, giver den nærmere forklaring på de fire foregående vers om rosenknoppens indre skønhed: de mange, små, labyrintiske gange i knoppen rummer rosens sjæl. Den dejlige duft, der udspreddes fra de slyngede bladgange, er dens sjæl, og sjælen er det prægtigste ved blomsten, den er »meer end Pragt«, mere end den ydre skønhed.

Vers 13 gentager vers 1 og afrunder strofen. Det dejlige ved rosen har nu fået en dobbelt betydning: rosenknoppen besidder ikke alene en ydre, men også en indre skønhed. Og det er beskrivelsen af den indre skønhed, der er det dominerende i strofen. En smuk strofe, der fint foregriber den diskussion af forholdet mellem ydre og indre skønhed i menneskeverdenen, som følger i digtets anden del, stroferne 3 og 4.

Som et kuriosum kan det nævnes, at forfatteren Chr. K.F. Molbech i skuespillet »Ambrosius«, der udkom i 1878, og som blev spillet med succes på Det kongelige Teater i en menneskealder og blev trykt i mange oplag, lader hovedpersonen, Ambrosius Stub, belære baronens datter, Abigael, om, at rosenknoppen ligesom andre blomster og vækster har »Liv og Fornemmelse« og kan tale, altså er besjælet.³⁵ Titelpersonen læser digtet Du deylig Rosen-Knop højt for Abigael – men rigtignok i en af Molbech så forkortet og omdigtet form, at der kun er en svag afglans af det originale digt tilbage.

Det skal i denne forbindelse nævnes, at der er det pudsige ved Chr. K.F. Molbechs gendigtning af Du deylig Rosen-Knop, at den må have inspireret en senere tids omdigter, nemlig Hans Brix. I sin Lyrikantologi fra 1928-30 har Brix rettet linierne 8 og 9 i anden strofe til »At Herlighed forgaar, / Og Skønhed Ende faar« – ganske som Molbech har ændret dem. Men endnu i 1960 har Hans Brix konsulteret det romantiserende drama fra 1878. Nu sletter han i bogen »Ambrosius Stub« den overleverede teksts 3. linie i første strofe, »Hver Mand maac dig jo agte«, og erstatter den med linien »Og paa din Skjønhed agte«, som er en næsten ordret gentagelse af drama-digtets »Og paa den Skjønhed agte«. Den virkning har skuespillets forfatter næppe forestillet sig, at det ville kunne få! Brix henviser ikke til sin kilde.

Udbruddet »Men ak!« indleder den anden strofe. Så er man forberedt på, at ikke alt, hvad der er at sige om den dejlige rosenknop, er fryd og gammen. I skarp kontrast til første strofes begejstrede beskrivelse af rosen på dens »Torne-Sæde« beretter jeg'et her i anden strofes 1. afsnit, hvad der er sket med den. Digtets lyriske jeg plukkede blomsten »i gaar« (og har den ind i sin stue); »I Dag« er rosen visnet. At blomsten visnede

så hurtigt, er den afgørende begivenhed. Den omtales i 1., 5. og 13. vers, og den sidste af de to varierede gentagelser af begyndelseslinien er gjort særlig markant ved, at den indgår i et modsætningspar: »I Gaar du blomstrede, / I Dag du visnede« (linierne 12 og 13). De tre næsten identiske vers (og vers 12) indrammer og indgår i strofens to afsnit.

I andet afsnit af strofen (linierne 6-11) betragter jeg'et den visne rose nærmere. Først kommer her (vers 6 og noget af 7) det konkrete sanscindtryk, at rosens friske røde farve er blevet mat, så – ved dette syn – efter tankens triste konstatering: at skønhed altså alt for hurtigt får en ende (lidt af vers 7 og versene 8-11). At denne slutning er det centrale i strofen, understreges af, at vers 8 i varieret form gentages i vers 9. I linierne 10 og 11 stiller jeg'et den visne rose det retoriske spørgsmål: »Naturens Mesterstykke; / Ach, hvor er nu dit Smykke?«. Og disse linier er en slags gentagelse af versene 8 og 9. Med anden strofes refleksioner over, hvor hurtigt skønhed kan blegne, slutter første del af digtet.

I digtets tredje strofe introduceres en ung pige med det klassiske hyrdindenavn Phillis. Navnet og strofens beskrivelse af kvinden tyder på, at der består et kærlighedsforhold mellem digtets jeg og den unge pige, som jeg'et nu tilkalder. Indholdsmæssigt består også denne strofe af to afsnit. I det første henvender jegpersonen sig til Phillis og siger, at hans rose kalder på hende. For jeg'et er den før så dejlige, men nu visne rose blevet et billede på det, der engang i fremtiden venter Phillis, et billede, som han opfordrer hende til at betragte og tænke over – også hendes skønhed vil med tiden falme. Første afsnit af strofen består af versene 1-5, sidste del af vers 12 og vers 13. I alt tre gange forkyndes her den lære, som jeg'et har draget af blomsterskønhedens forgængelighed. Linie 3 – »Din Skønhed cengang falder« – gentages i let varieret form linie 9 i anden strofe: »Din Skønhed Ende faaer« og er et tydeligt eksempel på jeg'ets analogiske argumentation – hvad der skete med den pragtfulde rose, vil også ske med Phillis' skønhed.

Versene 6-12 (første del af vers 12) udgør strofens andet afsnit, der står som et indskud i første afsnit. Her taler jeg'et til den unge kvinde om hendes smukke ydre. Det anskues først som en helhed – »Alt hvad man deyligt finder« – hvorefter det beskrives i enkeltheder: kinder, mund, øjne osv. Ordet »Deylighed« står som apposition til »Mund«. At Phillis' krop og hænder kaldes »nette«, må ikke opfattes som en betinget ros. Blandt fynboer har »net« tidligere været et yndlingsord: »Alt skal være net paa Fyn. Hækken klippet, Huset malet, Talen dæmpet, velklingende« (ODS-citat).

Personbeskrivelsens sidste og afgørende ord, »Forgaaer«, står forrest,

isoleret og emfatisk i linie 12. Først ved læsningen af dette ord bliver man klar over meningen med den seks-syv linier lange forvægtskonstruktion, som det danner afslutningen på. Ordet falder med stor vægt, som et hammerslag. Ordet »Forgaaer« viser tilbage til vers 8 i anden strofe – »Din Herlighed forgaaer« og understreger skæbnefællesskabet mellem den dejlige rose og den smukke kvinde.

Phillis' skønhed beskrives med samme betagelse, som rosen blev beskrevet med i første strofe. I beskrivelserne bruges ord som »deylik«, »deyligt« og »Deylighed«, pigens kinder kaldes »rosenrøde«, og til første strofes 3. vers – »Hver Mand maae dig jo agte« – svarer tredje strofes 11. vers: »Som sig hvers Gunst tilvender«. Virkningen heraf bliver, at de to billeder tilsammen danner ét stort skønhedens dobbeltportræt. Men at det drejer sig om en ydre, forgængelig skønhed, kan ingen nu være i tvivl om.

Ligesom første strofe er tredje strofe uregelmæssig i sin opbygning: 1. vers gentages ikke i 5. linie, men i 4. og – i en let varieret form – i 12. linie. Til gengæld gentages linie 5 i linie 13, og betydningsmæssigt er der ingen væsentlig forskel på versene 1, 4, 5, 12 og 13. De går alle ud på, at Phillis bør betragte den visnede rose – og tage ved lære af dens forvandling.

F.J. Billeskov Jansen har som før nævnt peget på, at digtets tre første strofer hænger fast sammen, så fast, at »den første kalder paa anden, den anden paa den tredje«. Overgangen til den fjerde strofe anså forf. for at være »vanskeligere«. ³⁶ Men som ovenfor vist siges det allerede i første strofe, at der findes mere end én form for skønhed. Bag den ydre, synlige skønhed findes der en højere form for skønhed, en indre, sjælelig eller åndelig. Ganske naturligt får tanken om, at Phillis' ydre skønhed er lige så ubestandig som rosens (indholdet i tredje strofe) derfor digteren til i fjerde strofe igen at vende sig imod den indre skønhed – denne gang imod menneskets indre skønhed.

Men der er også mere i den tredje strofe, der kalder på den fjerde. Det stærkt betonedede ord i slutningen af tredje strofe, »Forgaaer«, kalder på et rimord – og det kommer da også straks i fjerde strofes 1. linie, nemlig ordet »staaer«. Det er oven i købet et ord, hvis betydning understreger modsætningen mellem det sørgelige ved indholdet i tredje strofe og det glædelige ved budskabet i fjerde strofe. Og det er et ord, som takket være de to gentagelser af det i linierne 5 og 13 bliver det centrale begreb i sidste strofe.

Indholdsmæssigt består denne strofe ligeledes af to afsnit. De seks

første vers identificerer og karakteriserer et menneskes indre skønhed: »Dyden«. Dydens vigtigste egenskab er bestandighed: dyden varer evigt, falmer ikke af år og alder. Ligesom i anden strofe gentages vers 1 – med en smule variation – i versene 5 og 13, og ligesom i denne strofe indgår den sidste gentagelse i et antitetisk vers-par: »Naar alting da forgaaer, / Din Skiønhed evig staaer«. I de to afsluttende verslinier bruges ordene »forgaaer« og »staaer« som rimord. Det første repeterer det stærkt betonedede »Forgaaer« i linie 12 i tredje strofe (og »forgaaer« i anden strofes 8. vers). De to ord er placret nøjagtig samme sted i stroferne, nemlig i 12. linie. Det upersonlige »Een Skiønhed« i versene 1 og 5 forandres og forstærkes i vers 13 til det personlige »Din Skiønhed«, der gentager vers 3 i tredje strofe og vers 9 i anden strofe. Også disse relationer mellem de tre sidste strofer bidrager til at binde dem sammen.

I fjerde strofe oplever vi den ejendommelighed, at 6. vers udgør en slags fællesled for strofens to afsnit. I alle de andre strofer indleder 6. vers en ny tanke og dermed et nyt afsnit. Men her fungerer verset på én gang som den forklarende afslutning på 1. afsnits dydbeskrivende forvægtskonstruktion og som optakt til 2. afsnits formaningsstale til Phillis – ordet »den« i linie 7 refererer til »Dyden« i linie 6.

Indholdsmæssigt udgør formaningen strofens 2. afsnit. Den unge pige opfordres her til at bestræbe sig på at leve et dydigt liv til sin skabers ære. Den skønhed, som hun derved opnår, vil nemlig være uforgængelig.

Men hvad menes der egentlig med »Dyden«? Linierne 10 og 11 viser, at dyden må have noget med forholdet til Gud at gøre. At leve dydigt må betyde, at man i tanker, ord og handlinger stræber efter at leve efter Guds vilje. I den kristne tradition er der tre overordnede, »teologiske« dyder: tro, håb og kærlighed, og der findes fire såkaldte kardinaldyder: klogskab, mådehold, tapperhed og retfærdighed. Under disse hoveddyder rangerer en hel række andre dyder: tålmodighed, standhaftighed, sagtmodighed, ydmyghed – »alle dyders moder« – kyskhed, lydighed og samdrægtighed.³⁷ Der er altså ikke så lidt at stræbe efter »i Tiden« – mens hun lever i denne timelige tilværelse – for den smukke Phillis.

Adskillige af Stubs digte handler om dyd i almindelighed eller om særlige, navngivne dyder som oprigtighed, nøjsomhed, bestandighed, trofasthed, elskværdighed, forsigtighed og mådehold. Sådanne dyder må digteren vel også have haft i tankerne, da han skrev den sidste strofe i Du deylig Rosen-Knop.

Og hvad menes der med ordene om, at dyden er den eneste form for skønhed, som »evig staaer«? Den bedste forklaring herpå får man nok i

Stubs lange og smukke sørgedigt i anledning af Christian Stockfleths hustru, Adolphine Christine Rostgaards, død i 1740. I dette digts sidste afsnit, »Over-Skrift«, spørger – og svarer – digteren:

Hvad vandt vel Døden her! thi Dyden er i Live;
Ved den skal *Rostgaards* Navn i Agt og Ære blive.
O! lad kun andres Been et Marmor-Minde faac;
Men her vil Dyden selv som Pyramide staae.³⁸

(versene 9-12)

De centrale linier i fjerde strofe er versene 8 og 9: »At og en deylig Aand / Sin Bolig ligne kand«. Disse to linier refererer til linierne 8 og 9 i den første strofe: »Om ey en ziirlig Dragt / Indtager meer end Pragt«. På nøjagtig samme sted i første og sidste strofe taler det lyriske jeg om dualismen krop og sjæl: under rosenknoppens »Dragt« findes der noget mere værdifuldt end dens ydre pragt, nemlig en blomstersjæl, og i den smukke, unge kvindes krop bør der bo en sjæl eller ånd, der er lige så dejlig som sin »Bolig«. Så fint foregribes i første strofe det moralske budskab i den sidste strofe, og så elegant sammenkædes digtets to dele.

Phillis' »Aand« bør blive lige så dejlig som sin (dejlige) »Bolig«, siger digtets jeg. Og det siger ikke så lidt, for med hvilken betagelse har han ikke beskrevet hendes dejlighed, hendes skønhed i tredje strofe. Således viser fjerde strofe tilbage til den tredje. Og da pigen og rosen, som før nævnt, er tegnet som ét stort skønhedens dobbeltportræt, føres disse forbindelseslinier videre fra tredje strofe til den første. At det virkelig er store moralske krav, der stilles til Phillis, fremgår også af, at den indre skønhed vurderes højere end den ydre i både første og fjerde strofe.

Fælles for de to sidste strofer i Du deylig Rosen-Knop er brugen af imperativer: i tredje strofe »kom og see« (tre gange) og »Betragt« (to gange); i fjerde strofe »See«, »Strøb« og »Lev«. Der er i høj grad tale om at se, agte og betragte i dette digt. I første del af digtet gør jeg 'et det af egen drift, i sidste del ønsker jeg 'et at delagtiggøre den unge kvinde Phillis i sine iagttagelser og tanker – derfor de mange bydeformer i tredje strofes anskuelssundervisning af Phillis og i fjerde strofes formaningsstale til hende.

I sine Indledende bemærkninger om Ambrosius Stubs væsen og livsvaner i bogen »Ambrosius Stub« (1960) skriver Hans Brix bl.a.:

Stoffet danner en klar helhed. Han ordner det med forkærlighed i rækkerne af ensdannede strofer og bruger en gennemført kongru-

ens mellem stroferne, hvor det kan tillades. Desuden anlægger han sammenhængen saaledes, at sidste vers [dvs. strofe] om muligt viser tilbage til det første, ogsaa i selve udtrykkene, samtidig med at det drager konsekvensen af det forebragte og lader det fremføre et: *ergo!* – der virker afgørende og betinger bifald.

I Du deylig Rosen-Knop er der, som vist ovenfor, ingen tvivl om, at sidste strofe peger tilbage til den første – eller sagt på en anden måde: at første strofe foregriber den sidste. Og det gælder, som Hans Brix siger, også om selve udtrykkene.

I første strofe var forestillingen om den indre skønhed det dominerende, i fjerde strofe drejer alting sig om denne den højeste form for skønhed. De to andre strofer handler i modsætning hertil begge om den ydre skønhed, om dens forgængelighed. I første og sidste strofe er det tankemæssige indhold glædeligt, i de to midterste strofer er det modsatte tilfældet: her er refleksionerne sørgmodige. Tilsammen danner de fire strofer den mest fuldkomne helhed, hvor intet kan undværes og intet lægges til, hvor alting er i harmoni.

I flere andre digte bruger Stub et billedsprog, der er beslægtet med det, han anvender i Du deylig Rosen-Knop, til at beskrive forholdet mellem det legemlige og det sjælelige. I arien Oprigtighed, min Fryd finder man fx følgende linier:

Du kiere Dyd! bliv min;
 Jeg er Liv-egen din;
 Men hvo kan viise mig
 Hvert Bryst, der huser dig?³⁹
 (4. strofe, versene 1-4)

Og i digtet Bestandighed er rar findes den samme forestilling om kroppen – brystet – som dydens bolig:

Bestandighed er skøn,
 Dens Ære-Krands er grøn,
 Dens Væsen er min Lyst,
 Dens Tempel er mit Bryst,
 Der offerer Hiertet sig,
 Til den, der elsker mig.⁴⁰
 (4. strofe)

Dette billedsprog er ældgammelt. Vi finder fx en lignende billedlig tale i Biblen:

Men når den urene ånd er faret ud af mennesket, vandrer den igenem vandløse steder og søger hvile, men finder den ikke.
Så siger den: »Jeg vil vende tilbage til mit hus, som jeg gik ud af«; og når den kommer, finder den det ledigt, fejlet og pyntet.
Så går den bort og henter syv andre ånder, værre end den selv, og de kommer ind og tager bolig dér.

(Matt., kap. 12, v. 43-45)

Besjælingen af en rose er ikke enestående hos Stub. Der forekommer fx også besjæling af naturfænomener i arien *Den kiedsom Vinter* gik sin gang: naturen »beteer« sig smukt og ler, solen går pyntet med lange stråler i sit hår, våren pynter bøgen til brud, fugle og dyr spiller og danser som mennesker, og solen kommer til søen for at se sit »Skilderie« i dens spejlblanke vand.⁴¹

Hos romantikkens digtere i det følgende århundrede finder man besjæling af roser og andre blomster, der ligner den, som Stub har brugt i *Du deylig Rosen-Knop*. Forestillingen om, at duften er blomstens sjæl, findes i flere af H.C. Andersens ungdomsdigte, fx i digtet *Jeg drømte, jeg var en lille Fugl* fra 1831. Her forelsker fugle-jeg'et sig i den blomst, der »i Duft og Farveskjær« er den smukkeste:

Hun bøiede sig i Vinden bly,
Jeg rørte ved Blomster-Kjolen,
Jeg Tanken forstod i Bladets Duft,
Det rødmed' i Morgensolen.⁴²

(6. strofe)

Vi genfinder ideen i digtet *Aftendæmring* (1830), hvad alene 6. vers viser: »Og hvad hvert Blomster føler, det aander ud i Duft«.⁴³ Andersens lille digt *Rosen* (1832) rummer både tanken om skønhedens forgængelighed og forestillingen om, at rosen har en sjæl:

Du smiler her fra Hækkens grønne Blade,
Som Englen smilte til det første Par.
I Morgenduggen Blomsterne sig bade,
En Draabe kun Du paa dit Blomster har.

Er det en Taare, Alfen græd, og sukked'
 Fordi Du er saa smuk og dog skal døe?
 Med Ungdoms-Fylde, Bladene halv lukked',
 Sødt drømmende Du staaer paa Jordens Ø.

Hvad drømmer Du? Din Drøm ei kender Smerte,
 Dit Liv er Kjærlighed, din Sjæl er Duft,
 Dit Hele er et saligt Digter-Hjerte,
 Der Himlen seer, hvor Andre see kun Luft.⁴⁴

Helt anderledes ser H.C. Andersen på en smuk, men duftløs blomst som tulipanen. I digtet *Alphabet-Bouquet* fra 1847 lader digteren den tale sådan om sig selv: »Jeg er just kostbar, derpaa kan Du stole, / Man spørger ei om Sjæl, men kun om Kjole«. ⁴⁵ Hvor Stub taler om rosenknoppens dragt, bruger Andersen ordet kjole – hos ham er blomsterne ofte af hunkøn. I eventyrene *Gaaseurten* (1838) og *Vinden* fortæller om *Valdemar Daae* og hans Døttre (1859) finder vi det samme syn på de pragtfulde, men hovmodige tulipaner. ⁴⁶

H.C. Andersen var en stor beundrer af Ambrosius Stub. Både i sin digtning og i sine breve og private optegnelser har han adskillige gange refereret til sin fynske forgænger. Et par eksempler: i eventyret *Sommergækken* (1866) lader digteren sommergækken (nu: vintergækken) afslutte sin løbebane som bogmærke i »en god Bog: Vers og Viser af den danske Digter *Ambrosius Stub*, som nok er værd at kjende«. ⁴⁷ Og når Andersen i romanen *O.T.* (1836) skal skildre Ottos følelser, da Sophie er rejst til Fyn (2. del, kap. XI), gør han det på denne måde:

I hans Værelse stod et Rosentræ, de første Knopper formede sig og aabnede den røde Purpurmund; saa skjære og fine, som disse Blade vare *Sophies* Kinder; han bøiede sig over Blomsten, smilte derved og læste der yndige Tanker, beslægtede med hans Kjærligheds. En Rosenknop er et sødt Myserie!
 »De Blade gjør' saa mange
 Smaa Labyrinthers Gange
 Og dufte Luften op:
 Du dejlige Rosenknop!«⁴⁸

I 1837 skrev H.C. Andersen selv et digt om en rosenknop; både titlen – *Rosenknoppen* – og digtets optakt synes at være inspireret af Stubs digt: »Rosenknop saa fast og rund, / Deilig som en Pigemund!«. ⁴⁹ Og i 1849

vender Andersen tilbage til rosenknoppen, når han i digtet Poesien skal beskrive poesiens land:

Der er et herligt Land,
Det kaldes *Poesien!*
Det naaer i Himlen op,
Det rummes i en Rosenknop,
Og Hjerte-Melodien
Boer paa dets grønne Strand.⁵⁰

(1. strofe)

Hvem kan læse disse linier uden at tænke på rosenarien, som deres digter også må have haft i tankerne, da han skrev dem. Rimordene i 3. og 4. linie er de samme som dem, Stub har brugt i slutningen af første strofe af *Du deylig Rosen-Knop*.

Et par vers af H.C. Andersens digterkollega J.L. Heiberg fortjener også at blive fremdraget i denne sammenhæng. I skuespillet *Fata Morgana* fra 1838 karakteriserer Heiberg en rose med disse ord: »Rosen (...) har ei ene / Den ydre Glands! nei Duften er dens Aand«. ⁵¹ Det er, som det ses, en beskrivelse af rosen, der svarer helt til Ambrosius Stubs.

Denne buket af citater, hovedsagelig plukket hos H.C. Andersen, skulle gerne vise, at første strofe af *Du deylig Rosen-Knop* er blevet læst og forstået af romantiske digtere på samme måde, som jeg har læst og fortolket den her. For disse digtere kan der ikke have hersket nogen tvivl om, at linierne 4-12 i den indledende strofe har handlet om forholdet mellem ydre og indre skønhed.

Så meget mere mærkeligt er det, at alle Stub-forskere i det 20. århundrede fra og med Vilh. Andersen har ment, at digteren i første strofe lægger op til en æstetisk diskussion af to forskellige former for ydre skønhed. En sådan teoretisk diskussion ville jo ikke have haft noget med digtets tema og dets moralske budskab at gøre; den ville have været malplaceret og distraherende. Flere forskere har været så optaget af de indbildte problemer i første strofe, at de næsten har glemt at læse resten af digtet, at læse det som en helhed.

Du deylig Rosen-Knop er en af perlerne i Ambrosius Stubs og hans århundredes digtning. Længe før romantikerne opdagede den guddommelige, besjælede natur, betragter Stub sin rose med en naturfølelse, som ikke giver dem noget efter. Og ligesom de gør, sætter han sin oplevelse af skønheden i naturen og menneskeverdenen – og dens forgængelighed – i forhold til det guddommelige.

Som botanikeren, der piller blade og andre dele af en blomst for at kunne studere den i detaljer, har jeg her skilt digtet ad i mange af dets små og store bestanddele. Formålet hermed har været at opnå den bedste mulige forståelse af digtets enkelte elementer og især af digterværket som en helhed. Det bedste, man kan gøre efter en så hårdhændet behandling af værket, er nok at blade tilbage til digtet og bare opleve det som det uimodståeligt dejlige digt, det er.

Noter

1. Frederik Barfod: »Ambrosius Stubs samlede Digte«, 1848-52, ss. LVI og LXXI.
2. A.D. Jørgensen: Ambrosius Stub, Historiske Afhandlinger, bd. III, 1898, s. 464-510.
3. Vilh. Andersen: Den yndigste Rose -. Et Omrids af Skønhedsfølelsens Historie i dansk Digtning, Dansk Tidsskrift, 1902, s. 1-19.
4. Carl S. Petersen og Vilh. Andersen: »Illustreret dansk Litteraturhistorie«, bd. II, 1934, s. 214ff.
5. Peter Lauritsen: »Ambrosius Stub«, 1906.
6. Hans Brix: »Danmarks Digtere«, 1925-26; her er billigbogsudgaven fra 1962 benyttet, s. 119ff.
7. Samme: »Dansk Lyrik gennem tre Aarhundreder«, 1928-30, s. 56-69.
8. Samme: »Analyser og Problemer«, bd. I, 1933, s. 292.
9. Samme: »Ambrosius Stub«, 1960, s. 59-64.
10. Th.A. Müller: Om Ambrosius Stubs Liv og Personlighed, Festskrift til Kristian Erslev, 1927, s. 409-48.
11. I Samlerens antologi af nordisk litteratur, bd. IV, 1984, hvor Du deylig Rosen-Knop er aftrykt, forklares ordet »ziirlig« også med »net«, s. 439.
12. Vagn Falkenstjerne og E. Borup Jensen: Kommentar II, 1947, s. 28.
13. »Hvad vindes paa Verdens vidtløftige Hav og andre Digte af Ambrosius Stub«, Forening for Boghaandværk, Odense, 1947, s. 94.
14. F.J. Billeskov Jansen: »Danmarks Digtekunst«, bd. II, 1947/1969, s. 76f.
15. Samme: »Den danske Lyrik«, bd. I, 1963/1985, s. 161-68.
16. Politikens »Dansk litteratur historie«, bd. I, 1964, s. 339-44.
17. Niels Elkjær: Nogle Digte af Ambrosius Stub, Danske Studier, 1951, s. 100-09.
18. Henning Fonsmark: »Ambrosius Stub. Samlede Digte«, 1961, s. 65f.
19. Jørgen Ottosen: Nogle Brix-konjekture til Ambrosius Stub, Danske Studier, 1962, s. 106-15.
20. Erik Kroman: »Ambrosius Stubs Digte«, bd. I-II, 1972. Udgaven er forbilligt fint illustreret – et arbejde, som Erik Kroman og Volmer Rosenkilde har været fælles om.
21. Peter Søby Kristensen: »Exempler«, 1978, s. 100-05.
22. »Dansk litteratur historie«, 1983, bd. III, s. 513 og bd. IV, s. 172-76.

23. Hans Henrik Jacobsen: »Digtere i Odense«, 1993, ss. 56f og 66f.
24. Asger Schnack, anf. arb., s. 8f.
25. Klaus P. Mortensen, anf. arb., s. 51-53.
26. Poul A. Jørgensen, anf. arb., s. 62f.
27. Carl S. Petersen og Vilh. Andersen, anf. arb., s. 223.
28. Erik Kroman, anf. arb., bd. I, ss. 14 og 56.
29. Vilh. Andersen, anf. arb., s. 7.
30. Erik Kroman, anf. arb., bd. I, ss. 128, 171, 189, 216 og bd. II, s. 29.
31. Sammesteds, bd. I, ss. 65 og 70.
32. Sammesteds, ss. 82, 101, 148 og bd. II, s. 96.
33. Sammesteds, bd. II, s. 119.
34. Kr. Mikkelsen: »Dansk Ordføjningslære«, 1911/1975, s. 331, Anm. 2.
35. Chr. K.F. Mølbech: »Ambrosius«, 16. Oplag, 1918, ss. 53ff. og 75.
36. F.J. Billeskov Jansen: »Danmarks Digtekunst«, bd. II, 1947/1969, s. 77.
37. Frithiof Dahlby: »Symboler og tegn i den kristne kunst«, 1965, s. 109-12.
38. Erik Kroman, anf. arb., bd. I, s. 145.
39. Sammesteds, s. 86.
40. Sammesteds, s. 90.
41. Sammesteds, s. 122ff.
42. H.C. Andersen. Digte, ved H. Topsøe-Jensen, 1966, s. 12.
43. Sammesteds, s. 13.
44. Sammesteds, s. 40.
45. Sammesteds, s. 157.
46. H.C. Andersens Eventyr ved Erik Dal, bd. I, 1963, s. 117f. og bd. III, 1965, s. 105.
47. Sammesteds, bd. IV, 1966, s. 253.
48. H.C. Andersen: »O.T.« (1836), udg. af Mogens Brøndsted, 1987, s. 168f.
49. H.C. Andersen. Digte, ved H. Topsøe-Jensen, 1966, s. 102.
50. Sammesteds, s. 7.
51. J.L. Heiberg: »Poetiske Skrifter«, bd. II, 1862, s. 201.